

036. Çam sakızı ozan armağanı kırk türkü: Yaşar Miraç'ın Trabzonlu Delikanlı adlı şiir kitabı üzerine inceleme¹

Gülşah ŞİŞMAN²

APA: Şişman, G. (2023). Çam sakızı ozan armağanı kırk türkü: Yaşar Miraç'ın Trabzonlu Delikanlı adlı şiir kitabı üzerine inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 604-623. DOI: 10.29000/rumelide.1252815.

Öz

1953 Trabzon doğumlu Yaşar Miraç, ilkokul, ortaokul ve liseyi Trabzon'da okuduktan sonra 1972 yılında hem çalışmak hem de yüksek öğrenim görmek amacıyla Almanya'ya gider. Orada bulunduğu on beş ay boyunca kaçak işçi olarak çalışır. Öğrenim olanağı bulamadığı için 1974'te Türkiye'ye dönen şair Ankara'da öğrenciliğe başlar. Miraç'ın ilk yapıtı olan ve 1979'da yayımlanan *Trabzonlu Delikanlı*'daki şiirlerin ilk yazılış tarihi 1971'dir. Şairin, "ışıklı bir su gibi akacak şiire doğru aramızın ilk adımları" şeklinde nitelediği bu şiirlerin en dikkat çekici yanı bölgenin folklorundan beslenmesi, folklor öğelerinin toplumcu bir yorumla söze dönüştürülmesidir. Trabzon'un Çan, Uzunsokak, Çömlekçi, Yomra, Moloz, Faroz, Yoroş gibi mekânlarının yataklık ettiği; balıkçılık başta olmak üzere çöpçülük, at arabacılığı, bekçilik, bakkal, kahvecilik, sokak satıcılığı, seyyar satıcılık, marangoz gibi meslek gruplarına yer verilen; insanların gündelik yaşamlarından, aşklarından, sevdalarından, ayrılık acılarından, yoksulluklarından, geçim mücadelelerinden kesitler sunulan ve çın kesil-, evetle-, levin levin dön-, dönöl, kugar, zırgan, koytak, karayemiş, kıran, haçan, misir gibi yöreye özgü sözcükler ve deyişlerle bezenmiş şiirler bu yönüyle özgün bir yaşam ve kültür deneyine dayalıdır. Bu çalışmada Yaşar Miraç'ın *Trabzonlu Delikanlı* adlı şiir kitabında yer alan ve türkü-şiir formunda yazılmış kırk adet şiiri incelenecektir. Şiirlerde geçen mekânlar, kişiler ve olaylardan hareketle bölgenin yoğun ve özgün yaşam kültürü ortaya konacak; Trabzon yöresinin etkili olduğu dil ve üslup özellikleri tespit ve tahlil edilecek; şiirlerin izleksel arka planından hareketle kavram haritası çıkartılacaktır.

Anahtar kelimeler: Yaşar Miraç, Trabzon, Şiir, toplumcu gerçekçilik, dil ve üslup

Forty poems as small gift from a poet: a review on Yaşar Miraç's poetry book named Trabzonlu Delikanlı

Abstract

Yaşar Miraç, born in 1953 in Trabzon, goes to Germany in 1972 to both work and pursue higher education, after studying primary, secondary and high school in Trabzon. He works as an illegal worker during his fifteen months there. Returning to Turkey in 1974 because he could not find the opportunity to study, the poet begins studentship in Ankara. The first writing date of the poems in *Trabzonlu Delikanlı*, which is Miraç's first work and published in 1979, is 1971. The most striking aspect of these poems, which the poet describes as "the first steps of my search for a poem that will flow like a luminous water", is that they are fed from the folklore of the region and that folklore elements are transformed into words with a socialist interpretation. Poems, which are based on an

¹ Bu makale, Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından 20-22 Mayıs 2022 tarihlerinde Trabzon'da düzenlenen "Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Trabzon Sempozyumu I" başlıklı sempozyumda sunulan sözlü bildiri olarak üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Rize, Türkiye), gulsah.sisman@erdogan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3222-7774 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 16.12.2022-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1252815]

original life and culture experience, set in the venues of Trabzon such as Çan, Uzunsokak, Çömlekçi, Yomra, Moloz, Faroz, Yoro; include occupational groups such as fishery, scavenge, horse-drawn carriage, wordship, grocery, coffee house owner, street trading, peddler, carpenter; present slices from people's daily lives, loves, separation pains, poverty, and struggles to make a living; have local words and expressions such as çın kesil-, evete-, levin levin dön-, dönел, kugar, zırgan, koytak, karayemiş, kıran, haçan and misir. In this paper, forty poems of Yaşar Miraç written in folk song-poem form in his poetry book named *Trabzonlu Delikanlı* will be examined. Based on the places, people and events mentioned in the poems, the intense and original life culture of the region will be revealed, and the language and style features of the Trabzon region will be determined.

Keywords: Yaşar Miraç, Trabzon, poem, social realism, language and style

Giriş: Çam sakızı ozan armağanı kırk türküye dair

*“kırk dere den su taşısam
yorulmam dostlar yorulmam
türkü söyleye söyleye”*

Yaşar Miraç'ın ilk şiir kitabı olan ve 1979'da yayımlanan *Trabzonlu Delikanlı*³, 1980 Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'ne layık görülür. Şairin *Gül Ekmek* ve *Talıplerin Ağdı* adlı eserleriyle birlikte Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu'nca yedi yıl yasaklı kalan kitapta türkü formunda 40 adet şiir yer almaktadır. Trabzon'un folklor öğelerinin baskın olduğu, yerel unsurlardan beslenen bu şiirleri Mehmet Doğan “Türkülerdeki duygulanım biçimine, algılama özgürlüğüne; kısacası Karadeniz insanının kendine özgü şiir diline yetkiyle sahip çıkış var, ona sınımsız bir bağlılık var.” (1980: 21) ifadeleriyle değerlendirir. Nitekim Trabzon'un farklı mekânlarında geçen, çeşitli meslek gruplarından yansımalar bulunan, yöreye özgü sözcüklerin ve deyişlerin kullanıldığı şiirler, özgün bir yaşam ve kültür deneyiminin izlerini taşır. Sanatkârın, “... bir destan gibi yazdım. Sonra onları böldüm, her birini ayrı ayrı şiirler haline getirdim. Yerel unsurlardan beslendim, onlardan sözcükler kattım, tabii tadında bırakarak” (Sağır, 2016) tespitinde bulunduğu *Trabzonlu Delikanlı*'daki şiirlerin belli bir konu bütünlüğü etrafında şekillendiği görülür. Bu da yöre insanlarının yoksulluklarını, hayallerini, aşk ve sevdalarını içeren yaşamlarıdır.

“İlk Türkü”: Çakıl yalıdan boynu bükük, acılar içinde, sessiz sedasız geçip giden bir delikanlı tasvir edilir.

“Gün Işır”: Sabahın erken saatlerinde ekmek kavgası içindeki balıkçıların, emekçilerin motor sesleri arasında kürek çekişleri ve denize açılmaları anlatılır.

“Akar Yakamoz”: Fındık, çay ve tütün yetiştirerek geçimini sağlayanların çalışıp çabalamaları; ırmaklar gibi ter aktırmalarına ve verdikleri emeklere rağmen yokluktan ve acıdan kıvrandıkları dile getirilir.

“Yaralı Türkü”: Acı içinde, yüreği yaralı bir yalı tasvir edilir.

“Deli Hasan Türküsü”: Delikanlıların, kızların ve yaşlıların; Deli Hasan'ın on beş yaşına yaklaşmakta olan oğluna yönelik sevdâ ve sömürü düzeni hakkında nasihatler içeren konuşmalarından oluşur.

³ Çalışmada sayfa numarası ile belirtilen alıntılar, eserin Sanat Emeği Yayınları'ndan 1979'da çıkan ilk baskısına aittir.

“Erkenlikte Söylenen Bir Balıkçı Türküsü”: Sabahın erken saatlerinde, kayaların üstündeki martılar henüz uyanmışken denize açılan takalar tasvir edilir. Takaların üstündeki gölgelerin yıllardır hiç ara vermeden bu işi yaptıklarına dikkat çekilir.

“Günaydın”: Doğaya bir güzelleme şeklindeki şiirde mayıs ayıyla birlikte doğada kendini gösteren değişimler anlatılır, mayıs ayından bayram olarak söz edilir.

“Karşılama”: Uyanış, Ava Doğru, Av ve Acı başlıklı dört bölümden oluşan şiirde balıkçılık mesleğinin bir günlük rutini anlatılır. Balıkçılar, kayık ve sakallı uşak arasındaki karşılıklı söyleşmede emek, sömürü düzeni ve adaletsizlik üzerinde durulur.

“Kız Fadime Türküsü”: Sabahın erken saatlerinde kayığına atlayıp balığa çıkan ve ekmek kavgasına girişen balıkçıların sevdaya bakışları dile getirilir.

“Delikanlıya Türkü”: Bir delikanlıya erkenden günü karşılama çağrısı yapılır.

“Çan Yalının Civan Eli”: Trabzon’un Çan ve Uzun Sokak muhitlerine yönelik tespitler yapılır ve burada yaşanan sevdalıklar dile getirilir.

“Belediye Önlerinde”: Belediye önlerinde duran kırmızı çöp arabalarından ve çöpçülerden bahsedilen şiir, iki çöpçü ile bir delikanlı arasındaki konuşmayı içerir.

“Çömlekçi Türküsü”: Trabzon Limanı’nın yakınındaki bir mahalle olan Çömlekçi tasvir edilirken yokluk ve yoksulluk ana tem olarak verilir.

“Atarabacı Seyfi”: Üç kız, iki oğlan çocuklu at arabacı Seyfi’nin yaşam mücadelesi şiirin ana konusudur. Beylere yönelik “zengin”, “göbekli”, “tilki” benzetmeleriyle kurulu düzene yönelik eleştiri barındırır.

“Bekçi Kazım Türküsü”: Çömlekçi’li bekçi Kazım’ın gece yarısı işinin başında oluşu anlatılır. Eline bakan dokuz candan bahsedilerek geçim sıkıntısına dikkat çekilir.

“Çömlekçi’li Çıraqlara Türkü”: Çömlekçi’de araba tamirciliği yaparak geçimini sağlayan körpe delikanlılar ele alınır. “Kara düzen tezgahı”, “sömürü testeresi”, “kerte kerte can gidiyor” gibi ifadelerle bozuk düzene eleştiri getirilir.

“Hacı Yar Hacı”: Bakkal olan bir hacımın dini vecibelerini yerine getirip otuz beş liradan aldığı elmaları beş yüzden satması ve tartısının az tartması dile getirilir. Dini kendisine siper edinen üçkağıtçılar, hilebazlar eleştirilir.

“Sırça Kahvede”: Cümbüşüyle sırça bir kahveye giren türkücü ve söylediği türkü ile içlenen ocakçı ve çırıktan bahsedilir. Nerden gelip nereye gittiği bilinmeyen türkücünün söylediği içli türkünün kahvedeki insanlarda bıraktığı etki anlatılır.

“Yalıdan Gidenler”: Sırtında sepeti ile salınarak yalıdan çıkan birinden ve arkasından yürüyen perçemli bir delikanlı ile köpekten bahsedilirken yol boyunca görülen manzaralara dikkat çekilir.

“Sevdasını Gizleyen”: Trabzon'un pazar yerine yakın bir yalı mahallesi olan Moloz'un iskelesine oturmuş üç dede ile denizkızlarının, orada balık tutan bir delikanlı ile aşk ve sevda üstüne karşılıklı söyleşmelerini içerir.

“Faroz Türküsü”: Trabzon'un batı yönündeki balıkçı mahallesi olan Faroz'da balıkçılık yapanlar, buradaki balıkçı evlerinde bulunan güzel kızlar ele alınır. Şehrin batısındaki en büyük karaburnu Yoroç ile Faroz'un ışıklarının karşılıklı oynaşması söz konusudur.

“Delikanlıya İkinci Türkü”: Bir delikanlı ve onun sevdası anlatılır.

“Bizim Yalının Kızları”: Yalıdaki kızlar ile balıkçılık yapan erkeklerin sevdalık etmesi, birbirlerine kur yapmaları anlatılır. Aşklarının çakıldan eve, teneke dama ve yosun yatağa razı gelecek kadar büyük ve saf oluşu dikkat çeker.

“Kara Zeytin Dalında”: Kara zeytin dalı, oval incir dalı ve gül dalından hareketle sevdalı kızların durumu aktarılır.

“Alacakuş”: Serin dere içlerinin, kurnaz yalı evlerinin, basma etekli kızların, yalınayak çocukların ve sudaki mercan balıklarının durumundan hareketle, duvaklar içindeki gelinlik bir kız sevdiğinin ölümüyle acılar içindeki alaca bir kuşa benzetilir.

“Geceyarılarında Ağlayan Çocuk”: Gecenin bir vakti ağlayan bir çocuk tasvir edilir. Onun ağlayışının mekâna yansımaları ve mekândan karşılık bulması söz konusudur.

“Fındıklar Arasından”: Fındıklıklar arasından geçerek çamaşır yıkamak için dereye inen kızların çamaşır yıkama seremonileri ve bu işle meşgulken yoksulluklarını düşünmeleri anlatılır.

“Karıncı Çerçeye Türkü”: Kara karınca ile sembolize edilen bir sokak satıcısı hakkındadır. Onun kadınlara, genç kızlara, çocuklara sattıkları; mutlu ve zengin bir yaşayışın yoksulların da hakkı olduğunu düşünmesi; öğlen simitle çay yiyip gece kahvede yatması şeklinde hayatından kesitler sunulur. Diğer taraftan halkı soyup rahat bir yaşayış sürenler “solucan” a benzetilerek düzene yönelik eleştiri getirilir.

“Hırsız Yeğen Türküsü”: Amcasının kızına âşık bir gencin nispet olsun diye amcasının tavuklarını çalmasını anlatıldığı şiir, aşk ve sevda üzerinedir.

“Bizim Börekçi Dayı”: Seyyar tezgâhında börek satarak geçimini sağlayan bir satıcının yoksul hâline rağmen çocuklardan para almaması, ağır yük taşıyanlara büyük porsiyonlar vermesi, yeni köylü geline sattığı böreğe şeker koyması gibi duyarlılıklar ön plandadır.

“Evde Kalmış Kızın Türküsü”: Daha önce bir ayyaş, dört çocuklu bir adam ve açığöz bir memur tarafından istenen ancak hiçbirine varmayan, kızlığını sevdiğine saklamış 38 yaşında bir kadından bahsedilir. Sevdiği adamın başka bir kızla evlenecek olması, cinsel çağrışımlar da içeren şiirin dramatik boyutunu oluşturur.

“Kıranların Kızları”: Yamaçlardaki düzlük yerlerde yaşayan kadın ve erkeklerin gündelik hayatlarından kesitler sunulur. Çabalayıp uğraşmalarına rağmen yokluk ve acı ile boğuşan, yüzleri gülmeyen bu insanların bilinçli olmadıkça, seslerini gürül gürül duyurmadıkça bu şekilde yaşamaya devam edeceklerine dikkat çekilir.

“Emine Halaya Türkü”: Trabzon’da zenginleri alttan almayan, hepsine hak ettikleri şekilde muamele eden, caka satanlara haddini bildiren, üç düğmeli kara paltolu Emine Hala’dan hareketle insanın insanı sömürüsü üzerinde durulur. Kardeşlik içerisinde yaşamaya çağrı yapılır.

“Kemal Usta”: İskemlesi hasır, yastığı talaş, elleri nasır marangoz Kemal Usta’nın sıradan bir çalışma günü betimlenir.

“Bir Kız Kaçırma Türküsü”: Bir kızın kaçırılışı, kendisini kaçırın kişiyle rızası olmadan evlendirilişi ve yedi çocuğa karışması anlatılır.

“İsmail Ağanın Türküsü”: 60 yaşını devirmiş İsmail Ağa’nın 20 yaşında bir delikanlı iken balıkçılık yaparak yaşam mücadelesine girişmesi üzerinden insanlara kader diye öğretilenler sorgulanır. Daha gücünün, çalışıp çabalayarak elde ettiklerini elinden alması, erkek çocuklarının ya askere ya Almanya’ya işçi gitmek zorunda kalmaları, kızlarının da bu yoksul düzende mutlu olamadığı, kör düzenin ve dönen dolapların değişmeyeceği altmış yıllık didiniş öyküsü üzerinden aktarılır.

“Karasevdalı Bir Dügün Türküsü”: Yarım kalmış bir aşk hikâyesi mahiyetindeki şiir, sevdiği kadının başka biriyle evlenmesine tanıklık eden İsmail’in ağıtı şeklinde kaleme alınır. Beyaz badanalı odasında gözlerinde yaşlarla oturan İsmail’in o düğün gecesini ruhen öldüğü dile getirilir.

“Mardin’li Kara Eşro”: Şiir, Mardinli Kara Eşro’nun sevdalandığı kızı kendisine vermeyişlerini, kızı kaçırmasını, köyden köye geçerlerken pusuya düşürülüp jandarmaya yakalanmalarını ve öldürülmelerini konu edinir. İki âşğın ebedi bir yaşamda kavuştukları dile getirilir.

“Bir Fırat Türküsü”: Şiir, kendini Fırat’ın kulu gibi gören bir Anteplinin bakış açısından kaleme alınır. Çorak topraklarda aç kalıp sürünen, ağalardan ve jandarmadan türlü zulüm gören Antepli için Fırat’ın can yolu olduğuna vurgu yapılır.

“Kırkça”: Şiir öznesi, eserdeki şiir/ türkü sayısına gönderme yaparak kırk dereden su taşısaya yorulmayacağını, kırk ozandan saz dinlese usanmayacağını, kırk basamak göğe çıksa doğruyu unutmayacağını, kırk kat yerin dibine girse umudunu yitirmeyeceğini, kırk türlü ışığa boğulsa doymayacağını, kırk harami yolunu kesse on beşler yolundan dönmeyeceğini dile getirir. Kırk dökük kırk türküünün sazlarla çalınmasını temenni eder.

1. Yaşamdan sanata uzanan ırmak: *Trabzonlu Delikanlı*’daki şiirlerin incelenmesi

*“kırk ozandan saz dinlesem
usanmam yine usanmam
ezgi belleye belleye”*

Yaşar Miraç’ın şiir mecrasının kaynağı hâlindeki *Trabzonlu Delikanlı*, onun ilerleyen yıllarda geliştirip ilerleteceği şiir anlayışı hakkında fikir vermektedir. Kitapta yer alan türkü formundaki kırk şiir belli özellikleri doğrultusunda değerlendirildiğinde dikkati çeken ilk husus mekân olarak Trabzon’un seçilmesidir. O bölgenin belli başlı yerleşkelerinin, semtlerinin ismen zikredildiği şiirlerde, yer adı geçmese bile coğrafi özellikler, meslek grupları gibi verilerden hareketle Trabzon ve yöresinin izlerini sürmek mümkündür. Şiirlerle ilgili ikinci husus, o bölgenin ve bölge insanının yerel sözcük ve deyişler ile sunulmasıdır. Nitekim Hatem Türk, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü’nde “Trabzon’u ve Karadeniz’i konu alan şairler arasında Yaşar Miraç’ı diğerlerinden ayıran temel özellik, o coğrafyayı İstanbul

Türkçesiyle değil, yöre halkının diliyle ve içten bir lirizmle anlatmış olmasıdır.” (2018) yorumunu yaparken sanatkarın bu özelliğine dikkat çeker. Basit şive taklitlerine kaçmadan, kendisinin de bir parçası olduğu yörenin oraya özgü kelime ve ifadelerle, yalın bir dille anlatıldığı şiirlerin izleksel kurgusunda ise emek, sömürü, yoksulluk ve sevdanın ön plana çıktığı görülür. Çalışıp çabaladıkları hâlde emeğinin karşılığını alamayan, yokluk içinde yaşamını sürdüren, sömürü tezgâhında geçim mücadelesi veren insan manzaralarından kesitlerin sunulduğu şiirlerde; bu atmosferin içinden bir umut ışığı gibi kendini belli eden, emeğin, mücadelenin, yoksulluğun, adaletsizliğin, haksız kazancın yanı başında sesini duyuran izlek ise aşk ve sevdadır.

1.1. Şiirlerin uzamsal iklimi: Trabzon yöresi

*“kırk basamak göğe çıksam
unutmam doğrum unutmam
yüküm azlaya azlaya”*

Eserde bulunan “Çan Yalının Civan Eli”, “Çömlekçi Türküsü”, “Çömlekçi’li Çıraqlara Türkü”, “Hacı Yar Hacı”, “Sevdasını Gizleyen” ve “Faroz Türküsü” adlı şiirlerde Trabzon’un muhtelif yerleşim yerleri isim olarak zikredilir. “Trabzon ve yöresinde yaşayan ilk halk ve bölgeye verilen ad” (s.49) olan Çan ve “Trabzon’un en işlek ana sokağı” (s.49) olan Uzunsokak muhitleriyle ilgili tespitlerin yapıldığı “Çan Yalının Civan Eli”nde Trabzon’un sevdalar ili olduğuna, sokaklarında sevdalıların salına salına yürüdüklerine değinilir. *“uzunsokak cam sunaklar / ışıklar renkler cilveler / dolup taşmış binbir tür mal / sırça keseleri dürter”* (s.49) dizeleriyle Uzunsokak’ın cam sunaklarında, ışıklar ve renkler içinde sergilenen çeşit çeşit malların insanları harcama yapmaya teşvik ettiği dile getirilir.

“Trabzon limanının yakınındaki bir mahalle” (s.53) olan Çömlekçi’nin hem fiziksel yapısının hem de yaşam standartlarının ele alındığı “Çömlekçi Türküsü”nde evlerin küçüklüğü, bıçakçılığın geçim kaynaklarından biri olduğu, sırt sırta vermiş kahvehanelerin, berberlerin ve otellerin fazlalığı söz konusudur. Soğan ekmek yiyerek ve sevda çekerek kendi yağlarında kavruan insanların yoksulluk içinde yaşamalarına, yokluk ve acıyla yoğrulmalarına vurgu yapılır. Çömlekçi’de çıraklık yapan on dört, on beş yaşlarındaki çocukların durumlarının aktarıldığı “Çömlekçi’li Çıraqlara Türkü”de tematik düzlem ön plandadır. Nakarat şeklinde tekrar edilen *“hey benim öksüz yüreğim”* ve *“oy benim öksüz yüreğim”* (s.58-59) dizeleriyle şiir öznesinin kendi duyguları metne dâhil edilirken bozuk motorlar altında, lime lime hâldeki giysiler içinde, nasırlı elleriyle kara düzen tezgâhının mengenesine kısılp kalmış gencecik çocukların yüreklerinin acılar içinde çırpındığına ve hayat mücadelelerinin, dünyaya geldikleri andan itibaren başladığına dikkat çekilir: *“çömlekçi denilen yerde / hey benim öksüz yüreğim / anadan doğdu doğal / zor yaşayanlar gidiyor / oy benim öksüz yüreğim / sömürü testeresinde / kerte kerte can gidiyor”* (s.59).

“Trabzon’un doğusunda küçük bir ilçe” (s.61) olan Yomra’nın, elmaları ile yer bulduğu şiir, hacı bir bakkalın üçkağıtçılığı üzerine kurgulanır. Gün doğmadan kalkıp abdestini alan, kibleye yönelip namazını kılan, tespihini çekip erken saatte dükkânını açan hacının riyakârlığı ve hilekârlığı *“yomra elmalarını / hacı yar hacı/ alır otuzbeşten / satar beşyüzden / başka kusuru yok / hacı yar hacı / eksik tartverir / bir de tartacı”* (s.61) dizeleriyle dile getirilir.

Açık ettiği, dile getirdiği zaman sevdasının çalınacağından korkan bir delikanlı ile ona nasihat eden üç dede ile deniz kızlarının konuşması şeklinde kaleme alınan “Sevdasını Gizleyen”de olay örgüsü “Trabzon’un pazaryerine yakın yalı mahallesi” (s.71) olan Moloz’da geçmektedir. İskelede balık tutan

delikanlıya, kendileri de bir zamanlar aynı yollardan geçen yaşlılar, yüreğini sevda kuyusunda gizlememesini, anlatıp aydın tutmasını, yalnızlığa ve karanlığa terk ettiği takdirde sevdasının yarım kalacağını söyleyerek bu yanlıştan dönmesini öğütlerler. “*öyleyse ben de sevdamı / çıkaracağım ışığa*” (s.71) diyen delikanlı, büyüklerinin sözünü dinleyeceğinin işaretini verir.

“Trabzon’un batı yönündeki balıkçı mahallesi” (s.74) Faroz ile “Trabzon’un batısındaki en büyük karaburnu” (s.74) Yoroç’un fiziksel özelliklerine yer verilen “Faroz Türküsü”nün teması aşk ve sevdadır. Balıkçılığın ön plana çıktığı bu iki yerleşim yerinden Faroz’un sokakları, bahçeleri ve denize sıfırlığı “*faroz sokakları ay / kedi kuyruğu yavrum / daracık mı daracık / erikler mandalinler / bahçeleri küçücük / ak çiçekleri canım / bıçkın esince yeller / suya yollar öpücük*” (s.74) dizeleriyle ifade edilir.

Trabzon şehri, isim olarak zikredilen bu yerler dışında, şiirlerin geneline sinmiş bir atmosfer şeklindedir. Örneğin “Emine Halaya Türkü”nün şiir öznesi Emine Hala, Trabzonludur: “*şu trabzan kentinin / ortasında ay / zengin mengin dinlemez / kırar da geçer*” (s.105). Trabzon’da bilhassa balıkçılık yaparak geçimini sağlayan insanlar “Gün Işır”, “Erkenlikte Söylenen Bir Balıkçı Türküsü”, “Karşılama”, “Kız Fadime Türküsü”, “Sevdasını Gizleyen”, “Faroz Türküsü”, “Bizim Yalının Kızları” ve “İsmail Aganın Türküsü” adlı şiirlerin şahıs kadrosunu oluşturur. Deniz kıyısında bulunan ev anlamındaki yalılar, “Kırk Türkü”, “Yaralı Türkü”, Yalıdan Gidenler”, “Sevdasını Gizleyen”, “Bizim Yalının Kızları”, “Alacakuş”, “Kız Fadime Türküsü” şiirlerinde mekân olarak yer alırken şehrin önemli bir parçası hâlindeki bu yapıya dikkat çekilir. “Akar Yakamoz”, “Bekçi Kazım Türküsü”, “Çömlekçi’li Çıraqlara Türkü”, “Fındıklar Arasından”, “Kıranların Kızları”, “Kemal Usta” adlı şiirler ise fındık, çay, tütün yetiştiriciliği; araba tamirciliği; marangozluk gibi Trabzon insanının geçimini sağladığı balıkçılık dışındaki diğer meslekler hakkındadır. Coğrafi özellikleri, insan profili, geçim kaynakları bakımından Trabzon’un bir iklim, bir nehir hâlinde şiirlerin tamamını kuşattığı görülür.

1.2. Şiirlerin dilsel dokusu: yerel sözcükler, deyişler, sapmalar

*“kırk harami yolum kesse
dönmem onbeşer yolundan
ölsem kanlaya kanlaya”*

Trabzonlu Delikanlı’daki şiirlerin dil hususiyetlerinden biri yöreye özgü sözcüklerin ve deyişlerin sıklıkla kullanılmasıdır. Bunların anlamı, şiirlerin sonunda yer alan dipnotlarda açıklanırken kitapta yerel ağız özellikleri ile ifade edilen ve anlamı verilmeyen sözcükler de vardır. Sanatkârın, kendine has şair duyarlılığıyla kimi sözcüklerde başvurduğu bilhassa yazımsal sapmalar ise, şiirlerin dil özellikleri arasında dikkat çeker.

Kitabın ilk şiiri olan “İlk Türkü”nün “*şurdan çakıl yahdan / boz dumanlar içinde / bir delikanlı gider / çın kesilmiş erkende*” (s.7) dizelerinde “semsessiz olmuş, çıt çıkmayan” (s.8) anlamında **çın kesil-** fiili kullanılır. “1. Üzerinde çok meyve bulunan küçük dal; 2. Ağaç uru” (Derleme Sözlüğü [DS], 2009: 1178) anlamlarında Derleme Sözlüğü’nde ve “Doğru, gerçek” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011: 536) anlamında Güncel Türkçe Sözlük’te anlamı verilen çın kelimesinin kesil- fiili ile kullanımı sözlüklerde yer almamaktadır. Bu durum ya şairin söz konusu kelime öbeğine yeni bir anlam yüklediğini ya da halk ağzında yer alan ancak derleme sözlüğüne girmemiş bir kelimeyi kullandığını göstermektedir.

“Gün Işır” adlı şiirde “*gün ışır sis dağılır / kız ceylan yalımızda / davranır civan canlar / evetler erken erken*” (s.9) dizelerinde geçen **evetle-** fiilinin anlamı çekimi ile uygunluk içinde kitapta “acele eder”

(s.10) şeklinde verilir. Kelime, Derleme Sözlüğü'nde aynı anlamda, “evmek, evdirmek, eved etmek, evedi etmek, evedlemek, eveklemek, eveti etmek, evetilemek, evetlenmek, evişmek” (DS, 2009: 1811) türevleriyle yer alır. Aynı şiirdeki “*nasıl da becerikle / kimi çırpar küreği / kimi gür motorları / çalıştırıp döndürür / ak köpükler uçurtan / şen türkülü döneli*” (s.10) dizelerinde geçen ve anlamı dipnotta “pervane” (s.10) olarak belirtilen **dönel** kelimesi Derleme Sözlüğü'nde bulunmazken Güncel Türkçe Sözlük'te matematikte bir sıfat olarak “kendi eksenini çevresinde dönerek oluşmuş” (TDK, 2011: 712) anlamıyla yer alır. Burada gene şairin kelimeye yeni bir anlam yüklediği ya da halk ağzındaki bir kelimeyi kullandığı görülmektedir.

“Erkenlikte Söylenen Bir Balıkçı Türküsü”ndeki “*taka üstünde gölgeler / kuğar samıh uzaktan*” (s.24) ve “Kara Zeytin Dalında” şiirindeki “*oval incir dalında / ay gece incir olur / yeni gelinler onu / kuğarlarla düşürür*” (s.79) dizelerinde geçen, “Yemiş toplarken kullanılan bir ucu çengel sırk” (s.26) anlamıyla dipnot düşülen **kuğar** sözcüğü Derleme Sözlüğü'nde benzer şekilde “Ucu eğri sırk, çengel” (DS, 2009: 2993) anlamıyla ve “kukar, kukarı” türevleriyle yer alırken kelimenin Trabzon'un Vakfıkebir ilçesi, Rize'nin Hemşin ve Güneyce ilçeleri ile Artvin şehrinde derlendiği bilgisi verilir.

“Günaydın” ve “Yalıdan Gidenler” adlı şiirlerde geçen **zırgan** kelimesinin anlamı kitapta “ısrırgan otu” (s.30) olarak belirtilir. Derleme Sözlüğü'nde de Güncel Türkçe Sözlük'te de yer almayan kelimenin, “*yaprağı gür meşe / gürgen tilkisi / yakar zırganlarda / erkenlik sisi*” (s.29) ve “*bir duman var orda / yoldan altına / ne de acı rengi / amanın aman / yeşil zırgandan*” (s.66) dizelerinde halk ağzındaki söyleyişinin kullanıldığı görülür.

“Karşılama” şiirinin Uyanış bölümündeki “*haydi davranın gelin / ey suyun tutkunları / şöyle yağlayıp dizelim / felekleri kızakları*” (s.33) mısralarında geçen **felek** kelimesinin anlamı “Bir çeşit kızak” (s.34) şeklinde verilir. Derleme Sözlüğü'nde, “felenk” türevi ile birlikte “kayığın kolayca yüzdürülmesi ya da karaya çekilmesi için üzerine donyağı sürülen ortası kertikli ağaçlar” (DS, 2009: 1841) anlamında yer alan kelimenin Balıkesir, Zonguldak, Sinop, Samsun, Ordu ve Giresun'un belirli ilçeleri ile Trabzon ve Rize çevresinden derlendiği bilgisi verilir.

“Delikanlıya Türkü” adlı şiirin “*haydi delikanlı gel / doğuyor yeni bir gün / koytak yerlere kızıl / kıvılcımlar al götür*” (s.47) dizelerindeki **koytak** kelimesinin anlamı dipnotta “Kuytu, karanlık yer” (s.47) olarak belirtilir. Derleme Sözlüğü'nde kelimenin İzmit, Sakarya, Mersin ve Nevşehir'den yapılan derlemelerdeki “Yel değmeyen yer, çukur” (DS, 2009: 2944) ile Antalya'dan yapılan derlemelerdeki “Yer altındaki boşluklar” (DS, 2009: 2944) anlamlarına yer verilir. Güncel Türkçe Sözlük'te yer almayan kelimenin şiirde Derleme Sözlüğü'ndekilere yakın bir anlamda kullanıldığı dikkat çeker. Buradan hareketle *koytak*ın Trabzon civarında yeni bir anlam kazandığı çıkarımında bulunmak mümkündür.

“Geceyarılarında Ağlayan Çocuk”, “*karayemiş karası kör zifir gecelerde / kör zifir gecelerde*” (s.82) dizeleriyle başlar ve dipnotta **karayemişin** “Trabzon yöresinde salkımla yemişi olan bir tür taflana verilen ad” (s.83) şeklindeki açıklaması yer alır. Derleme Sözlüğü'nde İstanbul, Kastamonu, Trabzon ve Rize'den yapılan derlemelere istinaden “Kestane” (DS, 2009: 2656) anlamı yer alan sözcüğün tanımı Güncel Türkçe Sözlük'te şairin kullandığı anlamıyla “Taflan” (TDK, 2011: 1324) şeklindedir.

“Kıranların Kızları” adlı şiire ismini veren **kıran** kelimesinin anlamı dipnottaki bilgiye göre “Tepe üstü, yamaçlardaki düzleme yerler”dir (s.104). Derleme Sözlüğü'nde “kılan, kıra, kırağ, kırağı, kırah, kırak, kıramık, kırancık, kırata, kırav, kıravga, kıravka, kıreş, kırgı” türevleriyle yer alan sözcüğün anlamları “1. Çevre, kıyı, kenar, uç. 2. Dağ sırtı, tepe, yamaç, bayır. 3. Dağ tepesindeki ağaçsız, çıplak düzlük. 4. Dağın

sırtından geçen yol. 5. Dağ eteği. 6. Kıraç toprak. 7. Sazlık. 8. İki tarla arasındaki sınır. 9. Ufuk. 10. Çevre, yakın yerler.” (DS, 2009: 2816-2817) şeklindedir. Yapılan derlemeler içerisinde Trabzon'a, kelimenin sadece ikinci anlamında rastlanır ki bu da şairin kullandığı anlamla örtüşür. Aynı şiirin *“tutuşturur etekleri / kıranların levin levin / dönen yelleri yelleri”* (s.102) dizelerinde geçen **levin levin dön-** fiilinin anlamı dipnotta “Dört dönmek” (s.104) olarak verilir. Ne Derleme Sözlüğü'nde ne Türkçe Sözlük'te yer alan ifadenin Trabzon yöresine ait bir kullanım olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Gene aynı şiirin *“haçan cilveliyse kızlar / yandan bağlar uşak da oy / oynar belleri belleri”* (s.102) dizelerindeki **haçan** kelimesinin, “Eğer ki, şayet” (s.104) anlamına geldiği bilgisi aktarılır. Derleme Sözlüğü'nde “haçağ, haçanda, haçen” türevleriyle yer alan ve “1. Ne vakit, ne zaman. 2. Mademki” (DS, 2009: 2248-2249) anlamlarına gelen edat, Trabzon'un ilçe ve köylerinde her iki anlamda da kullanılmaktadır.

Sanatkârın, anlamını dipnotta belirtmeden halk dilinden kimi kelimelere yer verdiği de görülür. “Karşılama” adlı şiirin *“hey can sular gelin sular / zıpka takalarda filikalarda / bıçak ağız kayıklarda / çata pata motorlarda / başlasın güvül türküler / açsın çiçekler ağlarda”* (s.35) dizelerinde geçen **zıpka** kelimesinin anlamı Türkçe Sözlük'te “Karadeniz kıyısı halkının giydiği dar paçalı potur.” (TDK, 2011: 2656) şeklindedir. Şiirde sıfat olarak kullanılan kelimenin karşılığı olan kıyafet ile taka ve filikalar arasında görünüş itibarıyla benzerlik kurulduğu kuvvetle muhtemeldir. Aynı şiirin *“uşaklar uşaklar / yosun kuşaklar / sarsarın bele / dalın dümene / bu yolda açık / şansımız gene”* (s.37) dizelerindeki **sarsar-** fiilinin Türkçe Sözlük'te ve Derleme Sözlüğü'nde karşılığı yoktur. Ancak Derleme Sözlüğü'nde anlamca yakın olan, “Sımsıkı sarmak” (DS, 2009: 3550) anlamındaki “sarsarma ellemek” fiiline yer verilir. Kars yöresinde birleşik fiil hâlinde kullanılan ifadenin Trabzon yöresinde sarsar- şeklinde kullanılması olasıdır. “Kız Fadime Türküsü”nün *“o kugul memelerinde / nedir bu sıcaklık nedir / yahda yel tutturunca / eteğin burna değmedir”* (s.45) dizelerinde yer alan **kugul** kelimesi, yedi farklı anlamı bulunan, şiirdeki kullanılışı gereği “Tombul, yuvarlak” (DS, 2009: 2993) anlamına gelen **kukul** kelimesinin halk ağzındaki söyleyişi olarak dikkat çeker. “Bizim Yahnın Kızları” adlı şiirin *“bizim arka sokaktan da / iner kızlar yalya hey / yanyana diz çöker sonra / hamsi ayıklarlar hamsi / türkü söyleyip oy babam / sevden sayıklanrlar da / hişt hişt / vuyuy uy!”* (s.77) dizelerinde geçen **sevden** kelimesi Türkçe Sözlük'te de Derleme Sözlüğü'nde de yer almaz. Metnin bağlamından hareketle kelimenin, yöreye özgü bir kullanımla sevda anlamı taşıdığı görülür. “Geceyarılarında Ağlayan Çocuk” adlı şiirin *“zerdeli tomurcuğu pembe yüreciğini / pembe yüreciğini / nasıl da çırpıyordu iç geçire geçire / iç geçire geçire”* (s.82) dizelerindeki **zerdeli** kelimesinin Derleme Sözlüğü'nde “Kayısı, zerdali” (DS, 2009: 4834) anlamında Çorum, Ankara ve Gaziantep'ten derlendiği bilgisi yer alır. Sözcüğün Trabzon yöresinde de aynı anlamda kullanıldığı görülür. “Evde Kalmış Kızın Türküsü”nün *“ne evler donatmaya yeterdi / tapucu babasının yiğisi”* (s.97) mısralarındaki **yiği** kelimesinin Türkçe Sözlük'te karşılığı bulunmaz. Derleme Sözlüğü'nde ise Muğla'dan yapılan derlemeye istinaden kelimenin “Hayvan yemi” (DS, 2009: 4825) anlamı yer alır. Ancak söz konusu karşılık şiirdeki bağlamla (varidat, para, mal varlığı vb.) uyuşmamaktadır. Bu durum şairin dile yeni bir katkı yaptığını göstermektedir. Yine aynı şiirin *“ey ıskını çiçek açmamış erik”* (s.97) dizesinde geçen **ışkın** kelimesi Türkçe Sözlük'e göre halk dilinde “1.Kayalık yerlerde ve dağlarda yetişen, yenilebilir bir tür ot. 2. Filiz.” (TDK, 2011: 1134) anlamlarına gelmektedir. Şairin kelimeyi ikinci anlamda kullandığı görülür. “Karasevdalı Bir Düğün Türküsü”nün *“kız duvak kız duvaklı kız / ak duvakları giyip de / yüreğini gizleme vay / sevdayı yarım anlayan / sever görünüp aldayan / yüreğini gizleme vay”* (s.124) dizelerindeki **alda-** fiilinin anlamı Derleme Sözlüğü'nde “Aldatmak, kandırmak.” (DS, 2009: 209) olarak verilir ve derleme yapılan yerler arasında Trabzon da yer alır.

Yerel söyleyişler, şairin dil evreninin bir diğer unsurudur. Mısır yerine **misir** (“Akar Yakamoz”, “Günaydın”, “Kıranların Kızları”, “Bir Kız Kaçırma Türküsü”), bir tane yerine **bi tane** (“Deli Hasan Türküsü”), su ile yerine **suylan**, kukul yerine **kugul** (“Kız Fadime Türküsü”), nalın yerine **nalın**, abdest yerine **apdest** (“Hacı Yar Hacı”), büyüsün yerine **beysun** (“Geceyarılarında Ağlayan Çocuk”), amca yerine **emice** (“Hırsız Yeğen Türküsü”), mandalina yerine **mandalin** (“Faroş Türküsü”), ulu orta yerine **olorta** (“Çan Yalının Civan Eli”), Zigana yerine **zigan** (“Belediye Önlerinde”), ekmek ile yerine **ekmeklen**, çekmek ile yerine **çekmeklen** (“Çömlekçi Türküsü”), çekiç ile yerine **çekiçlen** (“Kemal Usta”), kucağında yerine **kucağında** (“Günaydın”), yalın ayak yerine **yalnayak** (“Karınca Çerçipe Türkü”, “Bir Fırat Türküsü”), hâlimiz yerine **halımız** (“Bir Fırat Türküsü”), koyar yerine **kor** (“Bizim Börekçi Dayı”), sütyen yerine **südyen**, ağlamayayım yerine **ağlamayım** (“Evde Kalmış Kızın Türküsü”), Trabzon yerine **trabzan** (“Emine Halaya Türkü”), yâri yerine **yarı**, yârini yerine **yarını**, yâriyle yerine **yarıyla**, tüfek yerine **tüfenk** (“Mardin’li Kara Eşro”) ifadeleri, yörenin ağız özelliklerini göstermesi bakımından dikkat çeker.

Dile yeni bir güç kazandırmak, göstergeleri ses ve anlam açısından daha etkili kılmak, okuyanın zihninde yeni değişik tasarımlar ve duygu değerleri oluşturmak (Aksan, 1995: 166) gibi amaçlarla kullanılan dilsel sapmalar, *Trabzonlu Delikanlı*’da bir hayli fazladır. **seyfi’nin**, **çaykara oteli’nden** (“Atarabacı Seyfi”), **çömlekçi’li** (“Bekçi Kazım Türküsü”), **fadime** (“Kız Fadime Türküsü”), **faroş’da**, **yoroz’da** (“Faroş Türküsü”), **trabzan**, **emine hala** (“Emine Halaya Türkü”), **kemal usta** (“Kemal Usta”), **almanya’ya**, **ismail aga** (“İsmail Aganın Türküsü”), **yomra**, **allahım**, **otuzbeş**, **beşyüz** (“Hacı Yar Hacı”), **çolak’ın**, **ismail** (“Kara Sevdalı Bir Düğün Türküsü”), **mardin’li kara eşro** (“Mardin’li Kara Eşro”), **fırat**, **dicle**, **antepliyim**, **fırat’ın**, **fıratlım** (“Bir Fırat Türküsü”) genel anlamda “yazı düzeninde olan değişiklikler”i (Özünü, 1997: 132) içeren yazımsal sapma örnekleridir.

Ayrı yazılması gereken birleşik adların ya da tamlamaların bitişik yazılması, alışılmadık çekimlerle yeni sözcükler türetilmesi vb. şekillerde görülen sözcüksel sapmaların kitaptaki örnekleri ise şunlardır: **zümrütanka**, **kızfilika**, **morkadırğa**, **nazlıtaka**, **mercanolta**, **karazıpka**, **gümüşhırka**, **eğrikama**, **yosunbahçe**, **narkemençe**, **karaduman**, **karanlıkçam**, **eytürküce** (“Erkenlikte Söylenen Bir Balıkçı Türküsü”), **yirmiiki** (“Günaydın”), **suyıldızcıkları** (“Karşılama/Av”), **sıkadım** (“Delikanlıya Türkü”), **günerken** (“Çan Yalının Civan Eli”), **onyedili** (“Faroş Türküsü”), **yanyana** (“Bizim Yalının Kızları”), **ayışık** (“Karınca Çerçipe Türkü”), **gülbenzi**, **otuzsekiz**, **cankızlıgım**, **iççekiş**, **gelintelleri** (“Evde Kalmış Kızın Türküsü”), **canerikler**, **gözerikler**, **cangözler** (“Kıranların Kızları”), **alçakgönül**, **alnıyazı** (“İsmail Aganın Türküsü”), **türküledi** (“Mardin’li Kara Eşro”), **suboyları** (“Bir Fırat Türküsü”), **türküce** (“Kırkça”). Bunlara, yansıma şeklinde türetilmiş olan ve hem Türkçe Sözlük’te hem Derleme Sözlüğü’nde yer almayan **çaşıl çaşıl** ile **çata pata** kelimelerini de eklemek gerekir. Her ikisi de balıkçıların bir gününün anlatıldığı “Karşılama” adlı şiirde geçen kelimeler, gün doğumuyla denize açılma, ava doğru yol alma, avlanma süreçleri hakkında fikir vermektedir: “*haydi davranın gelin / ey suyun tutkunları / şöyle yağlayıp dizelim / felekleri kızakları / kaydırıp kavuşturalım / suya nazlı kabukları / çakıllar çaşıl çaşıl / titreşirken eğlenceyle / köpürtüp kalacaların / da sular oynarken cilveyle / (...) / hey can sular gelin sular / zıpka takalarda filikalarda / bıçak ağız kayıklarda / çata pata motorlarda / başlasın güvül türküler / açsın çiçekler ağlarda*” (s.33-35).

“Erkenlikte Söylenen Bir Balıkçı Türküsü”, “Günaydın” ve “Delikanlıya Türkü” adlı şiirlerin birinin isminde, diğer ikisinin “*yaprağı gür meşe / gürgen tilkisi / yakar zırganlarda / erkenlik sisi*” (s.29), “*delikanlı dediğin / şöyle sıkadım yürür / yüreği erkenliği / kata kata kendine*” (s.47) dizelerinde “erkenden, erkence” zarfları ile aynı anlamda isim olarak **erkenlik** kelimesinin kullanılması; “Hacı Yar

Hacı'nın "sayar bozukları / hacı yar hacı / (..) / radyoda türkü / veresi vere vere / okşayıp rakamları / hacı yar hacı / (..) / eksik tartıverir / bir de tartacı" (s.61) dizelerinde "bozukluk" yerine **bozuk**, "veresiye" yerine **veresi**, "tartı" yerine **tartaç** kelimelerinin kullanılması; "Karasevdalı Bir Dügün Türküsü"nde geçen "ay sıyrılırca buluttan / açılırken o ak duvak / ötelere ismail ah / bakar da camdan geceye / gayrısını düşünemez" (s.127) dizelerinde "sıyrılırcasına" yerine **sıyrılırca** denmesi; "Kırkça"da yer alan "kırk gün kırk gece düğünsem / durulmam yine durulmam / coşum eğlene eğlene" (s.139) dizelerindeki **coşum** kelimesinin, "coşma işi" (TDK, 2011: 471) anlamındaki ad hâlinde sıyrılarak coş- fiili ile benzer yapıda kullanılması; aynı şiirde geçen "kırk kanattan bir tüy alsam / karaltmam yazım karaltmam / yazıç damlaya damlaya" (s.139) mısralarında, mecazlı söyleyişle alın yazısını (yazısını) kötü bir duruma getirmek anlamında **karalt-** fiilinin kullanılması; aynı dizelerde Derleme Sözlüğü'nde ve Türkçe Sözlük'te bulunmayan **yazıç** kelimesine yer verilmesi yine sözcüksel sapma örnekleridir.

"Deli Hasan Türküsü"ndeki "çiftetelli dönerler / bizi soyduklarında / çatlıyası içerler / yüksek gazinolarda" (s.18) dizelerinde "çatlıyası" yerine **çatlıyası**; "Delikanlıya İkinci Türkü"deki "bak işte seviverdiğin / tan duvakla doğan günle / gönlünün can penceresin / açıyor ipek mendille" (s.76) dizelerinde "penceresini" yerine **penceresin**; "Kemal Usta" adlı şiirin "kemal ustam nerde / güneşte esner / oturmuş bir güzel / şekerin keser" (s.108) dizelerinde "şekerini" yerine **şekerin**; "İsmail Aganın Türküsü"ndeki "ona kader demişlerdir / alnyazı demişlerdir / alçakgönül ol da aga / sen çalış hakkın verilir" (s.116) dizelerinde "alnyazısı" yerine **alnyazı**, "alçakgönüllü" yerine **alçakgönül**; "Mardin'li Kara Eşro" şiirindeki "titrenir de kızarır su / eşroyla yarını ağlar" (s.132) dizelerinde "titre-" yerine **titren-**; kitabın son şiiri olan "Kırkça"nın "kırk kanattan bir tüy alsam / karaltmam yazım karaltmam / yazıç damlaya damlaya" (s.139) dizelerinde "yazımı" yerine **yazım**; "kırk basamak göğe çıksam / unutmam doğrum unutmama / yüküm azlaya azlaya" (s.139) dizelerinde "doğrumu" yerine **doğrum**; "kırk kat yer dibine düşsem / yitirmem umut yitirmem / canım sızlaya sızlaya" (s.139) dizelerinde "yerin dibine" yerine **yer dibine**, "umudumu" yerine **umut**; "kırk yoksulla yola çıksam / yine de yoksul darıltmam / gönlün almaya almaya" (s.140) dizelerinde "gönlünü" yerine **gönlün**; "kırk harami yolum kesse / dönmem onbeşler yolundan / ölsem kanlaya kanlaya" (s.140) dizelerinde "yolumu" yerine **yolum** kelimelerinin kullanılması kelimenin herhangi bir sesindeki değişime, eksiltiye ya da fazlalığa işaret eden sesbilimsel sapma örnekleridir. Bunlara "Yalıdan Gidenler" şiirinde geçen **köpecik** ile "Bizim Yalının Kızları"ndaki **biribirlerine** kelimelerini de eklemek gerekir.

"Karasevdalı Bir Dügün Türküsü" adlı şiirin "odalar genç ışıklarla / yanar da geç zaman yanar / erkekler erik bahçede / şişe rakı masalarda" (s.126) dizelerinde geçen erkeklerin erik bahçesinde, rakı şişelerinin ise masalarda bulunuşunu betimleyen **erkekler erik bahçede / şişe rakı masalarda** ifadeleri ve "Karşılama" adlı şiirde geçen "hey can sular gelin sular / zıpka takalarda filikalarda / bıçak ağız kayıklarda / çata pata motorlarda / başlasın gürül türküler / açsın çiçekler ağlarda" (s.35) dizelerinin tamamı, suların geline, kayığın ağzının bıçağa, gürül gürül ifadesiyle türkülerin suya/ırmağa/şelale vb.ye, ağların ağaca benzetilmesi bakımlarından kitapta yer alan anlamsal sapma örnekleridir.

Yaşar Miraç'ın, hem dilbilgisi kurallarına aykırı kullanımları hem de standart kültür dilinden ayrı olan ve daha özde kalan kullanımları içeren dilsel sapmaları (Çetin, 2009: 263) yazımsal, sesbilimsel, sözcüksel ve anlamsal boyutlarıyla geniş bir çerçevede ve sıklıkla kullandığı dikkat çeker. Bazen Türkçe Sözlük'te ve Derleme Sözlüğü'nde yer almayan bazen de sözlüklerdeki anlamlarından farklı anlamda kelimeler kullanması; yerel ağız özelliklerine yer vermesi; dilsel sapma yoluyla yeni kelimeler türetmesi, alışılmış sözdiziminin dışına çıkması ya da standart yazı diline aykırı kullanımlara başvurusu gibi

hususlar sanatkârın daha derinlikli bir anlam arayışının yansımasıdır. Bu durum onun, Türkçenin zengin anlatım ve söyleyiş dünyasından yararlanma çabası olarak da kayda değer önem taşımaktadır.

1.3. Şiirlerin kavram haritası: izleksel kurgu

“kırk türkümle kırık dökük
çalınsam dostlar çalınsam
sazlar banlaya banlaya”

İdeolojik olarak, Marks ile Engels'in temelini attıkları; ekonomik ve toplumsal ilişkilerden hareketle “kapitalizmin ardındaki temelde yatan sınıf mücadelelerini görünür kılarak üretici kaynakların sahibi olan burjuva sınıfının ve çalışmak zorunda olan proletarya sınıfının mücadelesini tarihsel materyalist bir bakışla” (Eren, 2019: 107) ele alan, maddeci dünya görüşü üzerinde temellenen Marksist düşünceye dayanan toplumcu gerçekçilik, çeşitli yazar ve teorisyenlerin görüşleri çerçevesinde kendine özgü bir sanat anlayışı ve estetik teorisi üretir. Hem sanatın sosyalist devrime hizmet etmesi ve ideolojik bir araç hâline getirilmesi gerektiği düşüncesinin etkisiyle, hem de 1934'te gerçekleştirilen Birinci Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde toplumcu gerçekçiliğin Sovyet Rusya'nın resmî sanat görüşü olmasıyla sanata ve sanatçıya ideolojik açıdan çeşitli görevler yüklenir. Diğer milletlerin sanat ve edebiyat anlayışlarına tesir eden bu durum, Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatı üzerinde de etkilerini hissettirir. Bunun en önemli sebebi, Marksist düşüncenin toplumcu ve halkçı söylemiyle erken dönem Cumhuriyet ideolojisinin Osmanlı toplum yapısının karşıtı olarak kurgulanan sınıfsız toplum arzusuna yönelik söylemlerinin yakınlığıdır (Kacıroğlu, 2016: 28-32).

Ekseninde insan, toplum ve üretim ilişkileri bulunan; bireyle toplumsal düzen ve yapı arasındaki çatışmayı yansıtmak yerine ortadan kaldıracak, bireylerin gelişmesine olanak sağlayacak, onları ruhsal ve fiziksel çöküşten kurtaracak bir düzeni yansıtmayı amaçlayan toplumcu gerçekçilik, tam da bu anlayıştan hareketle kendi kişisel çıkarını toplumsal çıkarlarla bütünleştirmiş bir tip yaratır: *olumlu kahraman*. “Bu tipten beklenen şunlardır: Politik erdem mükemmel bir temsilcisi olarak okurda saygı uyandıracak, okurun gıpta ederek benzemeye çalışacağı bir örnek olacak ve sosyalist devrimin başarılabilirliğini gösterecektir. Bu bir anlamda devrimci romantizmdir ve toplumculukla çatışmadığı ön görülür. Yalnız bu noktada iki önemli sorun ortaya çıkmıştır: Birincisi olumlu kahramanların tipik olmaktan yoksun ve gerçekçiliğe aykırı doğası, diğeri ise toplumcu olmayan bir yazarın toplumdaki eşitsizlikleri, adaletsizlikleri, sömürüyü görmezden geldiklerine dair inanıştır.” (Tural, 2019: 161). Böylece işçi sınıfı ile burjuvazi arasında süren toplumsal çatışmaya ve bu çatışmanın birey üzerindeki etkilerine eğilen; toplum yapısındaki aksayan taraflara dikkat çeken; sömürü, gelir dağılımında eşitsizlik, sosyal adaletsizlik gibi konuları ele alıp işleyen edebî metinlere eleştirel gerçekçilik anlayışı ile yaklaşılması, sözü edilen iki soruna çözüm getirilmesine olanak tanır. Burjuvazi, haksız olarak proletaryanın sömürülmesine dayandırdığı kendi sermayesini ve hayat şartlarını sürekli olarak ilerletirken buna karşılık, işçi sınıfının durumunun kötüleşmesine (Tekin, 2002: 177) gösterdikleri tepki ile kapitalist toplumun çelişkilerini eserlerinde temelde burjuva-proletarya çatışmasına yaslanan ve ezen-ezilen, sömüren-sömürülen, patron/işveren-işçi, ağa-ırgat, zengin-fakir karşıtlığı ekseninde eleştirel bir bakış açısıyla yansıtan sanatkârlar dikkat çeker.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı içerisinde, bu sanatkârlardan biri olan Yaşar Miraç'ın eleştirel gerçekçi çizgisi, *Trabzonlu Delikanlı*'daki şiirlerin tematik arka planı hakkında fikir vermektedir. Şiir öznelerinin büyük çoğunluğu yıllarca süren çalışıp çabalamaya rağmen elinde avucunda bir birikimi olmayan, verilen emek ve aktılan alın teri karşılığında yokluğa ve yoksulluğa gömülmüş insanlardan

teşekkür eder. Zenginlerin daha çok varsıllaşıp yoksulların gittikçe fakirleştiği sömürü düzeni ve bu düzene yönelik eleştiri, şiirlerin odak noktasıdır. Bununla bağlantı içerisinde, bilinçli olmaya çağrı yapıldığı dikkat çeker. Yozaşma, sosyal adaletsizlik, emek, alın teri, yoksulluk, hayat mücadelesi, geçim derdi gibi temalar etrafında toplanan bu şiirler şunlardır: “Gün Işır”, “Akar Yakamoz”, “Deli Hasan Türküsü”, “Karşılama”, “Kız Fadime Türküsü”, “Erkenlikte Söylenen Bir Balıkçı Türküsü”, “Çömlekçi Türküsü”, “Atarabacı Seyfi”, “Bekçi Kazım Türküsü”, “Çömlekçi’li Çıraqlara Türkü”, “Hacı Yar Hacı”, “Fındıklar Arasından”, “Karıncı Çerçipe Türkü”, “Bizim Börekçi Dayı”, “Kıranların Kızları”, “Emine Halaya Türkü”, “Kemal Usta”, “İsmail Aganın Türküsü”. Kitapta, bu temlerin yanı başındaki aşk ve sevdanın türküleri de geniş yer tutar. “Deli Hasan Türküsü”, “Delikanlıya İkinci Türkü”, “Bizim Yalının Kızları”, “Kara Zeytin Dalında”, Alacakuş, “Hırsız Yeğen Türküsü”, “Mardin’li Kara Eşro”, “Çan Yalının Civan Eli”, “Sevdasını Gizleyen” bu grupta değerlendirilmeye müsaittir. Yoksulluk ile sevdanın çoğunlukla iç içe geçtiği, birlikte var olduğu bu şiirlerde kimi zaman vuslat kimi zaman hasret, kavuşamama söz konusudur.

“Akar Yakamoz”, fındık, çay, tütün, mısır yetiştiriciliği ile geçimini sağlayan tarım işçilerinin yoksulluğuna dairdir. Şiirin *“akar yakamoz ter akar / fındıktan çaydan tütünden / süt misirin püskülünden / karayemişin dalından / tarlayı eker biçerken / toprak budarken dalları / yaprak kırarken dizerken / ter nasıl da ılık akar”* (s.11) şeklindeki giriş bendi, terin ışığa benzetilmesinden hareketle emek içinde aktılan alın terinin aydınlığına vurgu yapar. Ürünün ekilip biçilmesi, bakımı ve hasat edilmesi süreçlerinde gereken iş gücünü sağlayan işçilerin ortaya koydukları emeğin kutsallığına işaret edilir. Devamındaki *“söyleşin emek canları / oy yoksul canlar söyleşin / harmanda tütün damında / dere ırmak akan terin / ne kalır karşılığında / tarlasında süt misirin / ne kalır çay sepetinde / dalında bakır fındığın / ne kalır çorba tasında / yoksul canlar sofrasında / kırk gözeden akan terin / emeğin karşılığında”* (s.12) dizeleri ise vücudun her bir gözeneginden ırmaklar gibi aktılan terin karşılığının alınmamasına dikkat çeker. Bu denli didinip uğraşmaya rağmen çorba tasında karın doyurmaya yetecek kadar bile yiyecek yoktur, şiir öznesi bu çarkın içinde yokluktan ve acıdan kıvrılmaktadır. Harmandaki tütünün, tarladaki mısırın, bahçedeki çayın, daldaki fındığın üreticisi olma ancak sahibi olamama durumu ile emeğe yabancılaşmaya vurgu yapılır.

Balıkçılık mesleğinin bir günlük rutininin anlatıldığı “Karşılama” adlı şiirin Acı başlıklı bölümünde geçen *“verdiğimiz emek güldür / aldığımızza zulümdür / acı başlar işte bundan / bu haksız alışverişten (..) bu acıları yaratan / emeği kurutan çarktır / bu kara çark kırılmadan / acılar bitmeyecektir”* (s.41-42) dizeleri, emeğin kutsallığına dikkat çeker. Şiir öznesinin verilen emeği gül, karşılığında alınması ise zulüm olarak nitelendirilmesi ve bunu haksız bir alışveriş olarak tanımlaması, emek ile değer arasındaki eşitsizliğin ve emek gücünün sömürülmesinin ifadesidir. “Meta, makine ve paranın kutsandığı, emeğin itibarsızlaştığı sistem”in (Armağan, 2019: 1) çarka benzetilmesi ve emeği yok eden, kurutan bir unsur olarak görülmesi; işçi sınıfının temel açmazlarından birine gönderme yapar. Mülkiyet araçlarını elinde bulunduran zümre, çarkın sahibidir; çarkın dönmesini sağlayanlar, yani dişlileri ise üretici sınıftır. Ortaya koyduğu emek neticesinde var olan bu sınıfın emeğinin kurutulması ifadesi ile sistemin aleyhlerine işlediği, düzenin bozukluğu dile getirilir. Şiirde dikkati çeken bir husus da derinlikli işlenmiş olmamakla birlikte bilinçli olmaya çağrı yapılmasıdır. *“kum ışıklı alı pullu / dalgacıklar düğününde / acı başlar acı birden / yürek dalınca derince / acı başlar acı birden / emek bilince erince”* (s.41) dizeleri, verilen emeğin ve dökülen alın terinin karşılığının, bilinçli hâle gelmedikçe alınmayacağını sezdirir. Aynı izlek, “Kıranların Kızları”nda da işlenir. Yamaçlardaki düzlük yerlerde yaşayan kadın ve erkeklerin gündelik hayatlarından kesitler sunulan şiirde, yokluk ve acıdan başka bir şey bilmeyen kadınların durumu *“kıranların kızları ah / yoklukların kızlarıdır / kanar içleri içleri / damlarda tütün dizerken / tarlalarda bel bellerken / acı terleri terleri / odunda mısır kırmada / bahçelerde yaz evlerde / inler*

canları canları / çalışırlar didinirler / gül tutmaz menekşe tutmaz / canım elleri elleri / çabalarlar uğraşırılar / gene yokluk gene acı / gülmez yüzleri yüzleri / ah kıranların kızları / ağlarlar da acı acı / çıkmaz sesleri sesleri” (s.103-104) dizeleriyle aktarılır. Çabalayıp uğraşmalarına rağmen yokluk ve acı ile boğuşan, yüzleri gülmeyen bu insanların bilinçli olmadıkça, seslerini gürül gürül duyurmadıkça bu şekilde yaşamaya devam edeceklerine ise *“bilinç türkü olmadıkça / gürül gürül çınmadıkça / doğmaz günleri günleri / doğmaz kurtuluş günleri”* (s.104) dizeleriyle dikkat çekilir. Toplumcu gerçekçi edebiyat eserlerinde kapitalist sistem içinde sömürülen ve gittikçe yoksullaşan bireylerin bilinçlenme aşamaları detaylı şekilde yer bulur. “Sosyolojik anlamda sınıfsal karakter kazanabilmenin zorunlu kıldığı bilinçlenme; sorgulama, fark etme, yüzleşme, tavır alma ve duruş sergileme basamaklarından oluşur.” (Eliuz ve Armağan, 2020: 471) Söz konusu şiirlerde bilinçlenmenin sorgulama aşamasının ötesine geçilmemekle birlikte içinde bulunulan zorlu koşullardan kurtuluşun bilinçli olmakla sağlanabileceğine yönelik inanç, farkındalık sağlama noktasında dikkate değerdir.

“Çömlekçi’li Çıraklara Türkü”de on dört, on beş yaşlarında, muhtemelen ailelerine maddi destek sağlamak amacıyla araba tamirciliği yapan Çömlekçi’li çırakların hayatlarından kısa bir kesit sunulur. Doğdu doğal geçim sıkıntısı çektiklerine, yaşamlarını zar zor idame ettirdiklerine değinilen çırakların durumu, *“kara düzen tezgahının / kısılmış mengenesine / her gün yeniden yeniden / ağda balık kafeste kuş / çırpınır da yürekleri / çarpar acının teline”* (s.59) dizeleriyle gözler önüne serilir. Ağdaki balığa ya da kafesteki kuşa benzetilerek çaresizliklerine vurgu yapılan çırakların olumsuz şartlar içinde buldukları, kara düzen tezgâhının mengenesine kısılp kalmış olmalarından anlaşılır. Üzerinde çalışılacak, işlenecek nesneyi çeneleri arasında sıkıştırarak kılmıdamaz duruma getiren bir araç olan mengenede sıkışıp kalan, kılmıdayamaz hâle gelen; onarma, işleme ya da düzeltme işlemlerinin uygulanacağı ürün değil, çırakların kendisidir. Şiirin son bendini oluşturan *“çömlekçi denilen yerde / hey benim öksüz yüreğim / anadan doğdu doğal / zor yaşayanlar gidiyor / oy benim öksüz yüreğim / sömürü testeresinde / kerte kerte can gidiyor”* (s.59) dizelerinde yine kapitalist sistemin sömürüye dayanan ve insanların kıyımına yol açan düzenine dikkat çekilir. Bir önceki şiirde çark imgesinden hareketle ortaya konan bozuk düzenin görünümü, bu sefer testere imgesi üzerinden aktarılır. Zenginlerin zenginliğine aldırış etmeyen, değer vermeyen, kendisine üstten bakanların haddini bildiren Trabzonlu bir kadın portresinin çizildiği “Emine Halaya Türkü” adlı şiirin *“insan insanı neden / neden sömürür / aklım yorar yorar da / öylece yürür / emine hala emine / emine hala / yaşanmaz mı sömürsüz / kardeş kardeş ha”* (s.106) dizelerinde de sömürü düzeninin anlamsızlığına ve kardeşçe, birlik beraberlik içinde yaşamaya vurgu yapılır.

İki erkek üç kız çocuk sahibi Seyfi’nin geçim sıkıntısını ele alan “Atarabacı Seyfi”, zengin-yoksul karşıtlığını yansıtmaya açısından dikkat çeker. Önce at arabacı Seyfi’nin yaşadığı evin fiziksel koşulları verilir, *“atarabacı seyfi’nin / kırk kiremit damında / iki naylon parçası var / çöktü çökecek damında / biri sarımsı bir ibrik / anlaşulan dibi delik / biri mavimsi bir leğen / yarımca durur yarımca”* (s.54) dizeleri ile yaşam standartları gözler önüne serilir. Ardından her gün yorgun argın eve gelişi ve ailesiyle kurduğu sağlıklı ilişki *“söve söve gelir akşam / çeker arabacı / tahta kapı dibine / alır atı içeri / nazlı gelin yüzün asar / çocuklar işitir azar / ne olacak yarın pazar / zıkkımlana iki lokma / çekip de gide kahveye”* (s.55) dizeleri ile aktarılır. Eşinin surat asması, çocuklarına kızması, iki lokma yemek yiyip kahveye gitmek isteği emeğin karşılığının alınamamasının ve yoksulluk bilincinin dışavurumudur. Şiirin son bölümünü oluşturan *“arka sokakta gece / tahta kapı dibinden / atsız iri tekerler / ince tekerler / kalkmış da gidiyor / kalkmış gidiyor / arabacı seyfi düşünde nasıl / koşmuş arabaya zengin beyleri / göbekli beyleri tilki beyleri / yokuşlardan yukarıya / sürüp duruyor”* (s.55) dizeleri ise Seyfi’nin, at arabacılığından daha yüksek bir kazanç kapısı olarak gördüğü taksi şoförlüğüne geçiş

hayalini yansıtır. Arabasına almayı hayal ettiği “zengin”, “göbekli” ve “tilki” beyler ifadeleri ise kurulu düzendeki üst sınıf ile alt sınıf ayrımına dikkat çeker.

Bir sokak satıcısının hayatından kesitler sunan “Karınca Çerçipe Türkü”de kara gözlerinden dolayı kara karınca şeklinde nitelenen satıcının etrafını saran çıplak ayaklı, sümüklü çocukların renkli sergide satılanları gördükçe duydukları sevincin geçiciliği, sonrasında onları yokluğun ve acının beklediği gerçeği, satıcının bakış açısından aktarılır. “*karınca işte o zaman / halkı soyup da durmadan / bir rahat yaşayıp giden / solucanlara söverdi / mutlu zengin yaşayışı / yoksul halkın hakkı derdi*” (s.88) dizeleriyle emek sarf etmeden, çaba göstermeden halkın sırtından geçinenler solucana benzetilerek eleştirilir. Aynı izleğin benzer şekilde işlendiği, geçimini bekçilik yaparak sağlayan sekiz çocuklu Kazım’ın anlatıldığı “Bekçi Kazım Türküsü”, geçim mücadelesini yansıtmaya bakımından dikkat çeker. “*cırlak gülüşmeler gelir / oyma saçak konaklardan / kız oğlan sesleri çınlar / sürgit eğlencelerden / saat birlerde üçlerde / çömlekçi’li bekçi kazım / önce kalaylayverir / sonra der ki neme lazım*” (s.56-57) dizeleri, sosyal adaletsizliği ve sonucundaki yoksulluğu açığa çıkartır. Bir tarafta, gece yarlarına kadar eline bakan dokuz camı doyurmak için mücadele eden bekçi Kazım, diğer tarafta konak yaşantısı içinde sabahlara kadar eğlenen insanlar söz konusudur. Sefalet içinde yaşam süren, evde ekmek bekleyen dokuz kişiyi düşünen şiir öznesinin karşısında herhangi bir geçim derdi olmaksızın eğlence ve lüks içinde gününü gün edenler yer alır. “Maddi güç/ para, bireysel kimlikleri ve değerleri hükmü altına almış yok etmektedir.” (Eliuz, 2009: 109) Aradaki dengesizlik, ekmek uğruna verilen mücadele ile sefahat içinde sürdürülen yaşamlar karşıtlığında izleksel dizgeye aktarılır.

Kapitalist sistemin unsurlarından olan, “sermayesini işyeri/ istihdam yönünde kullanarak gelir elde etmeyip yüksek faizle borçlandırma yoluyla kazancını arttıran (Armağan, 2019: 138) tefecilerin yerildiği “Deli Hasan Türküsü”nde Deli Hasan, oğluna “*oğlum daha yenisin / sevdayı öğrenirsin / önce tefecileri / iyi bellemelisin / biz tutarız onlar yer / balığın iyisini / terimizle şişirtir / bu beyler kesesini / çiftetelli dönerler / bizi soyduklarında / çathyası içerler / yüksek gazinolarda*” (s.18) sözleriyle nasihat ederken başkasının emeğinden istifade ederek kendi cebini dolduranların varlığına dikkat çeker ve bu gibi insanlara karşı uyanık olmak gerektiği uyarısında bulunur. Başkalarının sırtından geçinen yozlaşmış karakterler, “Hacı Yar Hacı” şiirinin de konusudur. “gün doğmadan kalkar / hacı yar hacı / cila nalin takar / sancır ayağı / çeşmeye salınır / alır apdesti / yönelir kableye / kılar namazı / sürer gülyeğini / sıvar sakalı / çeker teşbihi de / hacı yar hacı” (s.60) dizeleriyle dini vecibelerini aksatmadan yerine getirdiğine değinilen bir bakkalın dolandırıcılık yapmaktan, insanların hakkına girmekten çekinmeyişi ise şu dizelerle aktarılır: “*açar dükkanım / sabahın körü / çöker gıcırtır iskemleleri / varır çekmeceye / titrek elleri / sayar bozukları / hacı yar hacı / radyoda türkü / mecidi liraları / güler hınzır hınzır / bakar deftere / radyoda türkü / veresi vere vere / okşayıp rakamları / hacı yar hacı / su saman altından / nasıl akmalı / sonra açıp kolları / hacı yar hacı / ben garip kulunum / allahım acı / yomra elmalarını / hacı yar hacı / alır otuzbeşten / satar beşyüzden / başka kusuru yok / hacı yar hacı / eksik tartıverir / bir de tartacı / altın tartacı / gümüş tartacı*” (s.60-61). İslam’ın şartlarından hacılık görevini yerine getiren bakkalın garip bir kul olarak kollarını açıp Allah’a dua edişi ile aldığı malı üzerine neredeyse on beş misli fiyat koyarak satması ve tartıda hile yapması arasındaki çelişkiye dikkat çekerken dini kendisine siper edinmesi eleştirilir.

İsmail Aga’nın yirmili yaşlarından altmışını devirdiği zamana kadarki hayatından kesitler sunan “İsmail Aganın Türküsü”nde, kendisine kader diye öğretilen yoksulluğu bir yazgı gibi çocuklarına aktardığı görülür. Balıklık yaparak geçimini sağlayan ve yirmilik coşkun yüreği sayesinde önündeki bütün engelleri aşan İsmail Aga, delikanlı iken yoksulluğu alınyazısı olarak kabul eder: “*ona kader demişlerdir / alınyazı demişlerdir / alçakgönül ol da aga / sen çalış hakkın verilir / bu dünyada kimin hakkı /*

kimde kalır demişlerdir / yanlış agam yanlış yanlış / bu yoksulluk bu acılar / ak alınına yazılmamış” (s.116) Şiirde bu durumun bir yanılsama olduğuna, gerçeği yansıtmadığına, yoksulluğun ve acıların kimsenin kaderi olmadığına vurgu yapılır. Şiir öznesine göre insanların içinde bulunduğu fakirlik sömürü düzeninin bir sonucudur. Birey, çalışıp çabalamasına rağmen emeğinin karşılığını alamamakta; çünkü kapitalist sistemin, bir anlamda çarkın başındakiler (patronlar, ağalar, sermayedarlar, efendiler) çalışanın emeğinin üstüne konmaktadır. Devamındaki *“oy yanlışdır agam yanlış / çalışana vermezler de / kendi alır kendi alır / koluna gücün verir de / ak alınını terletir de / ham demiri filizleten / sudan balık gülümseten / kara toprağı işleten / kendi alır kendi alır / ama gelir elin oğlu / kapar da elinden alır / çalar da elinden alır / yarı açlık bir pay geri / atverirler önüne”* (s.116) dizelerinde fabrika, tarım, denizcilik gibi farklı alanlarda alın teri akıtarak kol gücü ile çalışan işçilerin emeklerinin hakkını alamamaları, aç kalmayacak kadar bile gelir elde edememeleri, bütün o çabanın sonucundan kendilerinin değil güçlü olanların istifade etmeleri eleştirilir.

Sömürü tezgâhında yaşanan adaletsizlikler, gelir dağılımındaki dengesizlikler, yoksulluğa eşlik eden acılar gibi toplumsal düzende görülgülenen konu ve temlerin yanı sıra evrensel değer hâlindeki aşk ve sevdanın da şiirlerin izleksel arka planında yer aldığı görülür. “Kız Fadime Türküsü”nde delikanlılar *“kaydırır da kayıkları / sonra atlayıp gideriz / biz deli su çapkınları / erkenden giden güneşe / ekmek kaygısından canım / suylan gireriz güreşe”* (s.44) dizelerinin yansıttığı gibi bir taraftan ekmeğini kazanmaya çalışırken diğer taraftan sevdalık etmektedirler. Erken kalkan yol alır, atasözünden hareketle sabahın er vaktinde balığa çıkmanın kazancı artıracacağı gibi, sevda bahsinde aceleci olmanın da kazançlı olduğuna değinilir: *“hey kocasu ışıkları / ıslıl ıslıl yanar söner / biz erkenden davranırız / erken gider erken döner / biz erkenden davranırız / erken gider erken sever”* (s.44). Devamındaki *“o kugul memelerinde / nedir bu sıcaklık nedir / yalıda yel tutturunca / eteğin burna değmedir”* (s.45) dizeleri ise aşk bahsinde cinselliğin ön plana çıktığını gösterir.

Bir erkek, üç dede ve deniz kızları arasında sevgi hakkında geçen karşılıklı konuşmalar şeklinde kurgulanan “Sevdasını Gizleyen”, sevginin açık edilip edilmemesi üzerinedir. Delikanlı, dillendirdiği takdirde sevdasının çalınacağını düşünür. Ona göre aşkın devamlılığı için o duyguyu gizli tutmak gereklidir. Belli bir yaşa gelmiş, görmüş geçirmiş, hayat tecrübesine sahip dedeler ise gizli kalan sevdanın aynı zamanda yarım kalacağını düşünürler ve delikanlıya yanlıştan dönüp sevdasını açık etmesini öğütlerler. Söz konusu dizelerde sevdanın, alın teri ve emek gibi ışıkla, aydınlıkla eş tutulması dikkat çeker:

(uşak)

ben sevdanı aydınlığa
çıkarcınca çalmazlar mı

(deniz kızları)

bak ne der uşak dedeler!

(üç dede)

bırakırsan yalnızlığa
sevdayı yarım kalmaz mı

(deniz kızları)

doğru der uşak dedeler!

(uşak)

öyleyse ben de sevdamı
çıkarcacağım ışığa

(deniz kızları)

oy karasevdalı uşak!

(üç dede)

anlat aydın tut sevdanı
düşme kara yanlışığa

(deniz kızları)

oy kızılık dalı uşak! (s.71)

“Delikanlıya İkinci Türkü”nün “*delikanlı sevdalı hey / sevdalık mı kaldı sende / acıya banmış yüreğin / sevdalı düşler yerine / hey delikanlı körelme / kesme umudunu kesme / acı çırpan yürekte de / döner tomurcuk çiçeğe / (...) / delikanlı deli gönül / sevdana acınla değil / acıya banmış da olsa / yürektir sunacağın gül*” (s.75-76) dizelerinde acı ile seveda iç içe geçer. Sevdalı düşler kurmak yerine acıyla yoğrulmuş yüreğini dinleyen delikanlıya, her tomurcuğun en nihayetinde çiçeğe dönüşeceği hatırlatılır ve umut kesmemesi gerektiği tembihlenir.

“Bizim Yalının Kızları”, arka sokaktan yalhya inen kızların aşk, seveda ve evlilik hakkındaki düşünceleri üzerinedir. Yalıda gizli gizli bakışıp delikanlıların yüreklerine dokunan kızların evlilikten beklentisi “*çakıllar evimiz olsun / teneke damımız olsun / yosun yatakta yatarız / ağlar yorganımız olsun*” (s.78) dizeleriyle ortaya konur. İki âşık gönlün birleşmesinin, bütün zorlukların ve yoksulluğun üstesinden geleceğine olan inancın ifadesi şeklindeki dizelere, “*çakıldan da ev olur mu / tenekeden dam olur mu / yosun yatakta yatmaya / dayanacak can olur mu*” (s.78) sözleriyle karşılık verilir. Hayallerin insanı bir yere kadar mutlu edeceğinin, gerçeklerin eninde sonunda ağır basacağını yansıması şeklindeki dizelerde, bir yandan da daha iyi koşullarda ve şartlarda yaşamının bütün insanların hakkı olduğu anlayışına dikkat çekilir. Toplumcu gerçekçiliğe dayalı şiirlerde öne çıkan ve “birlikte yaşamaya, ortaklığa ve paylaşımına doğru giden” (Öksüz Güneş, 2021: 1358) aşklara benzer şekilde, bu şiirde de aşkın öznesi hâlindeki kadının yoldaş, hayat arkadaşı, yaşam ortağı olarak görülmesi anlayışının etkileri gözlenir.

Evlenmelerine izin verilmediği için birlikte kaçan, kaçarlarken pusuya düşürülüp jandarmaya yakalanan ve öldürülen iki sevgilinin hikâyesini anlatan “Mardinli Kara Eşro”da toplumsal düzene yönelik tespitler bulunur. Şiir öznesinin baba ocağından göç etmesinin sebebi ağalar ve beylerdir: “*çamur dereden su içti / şu mardin’li kara eşro / ağalar beyler yüzünden / baba ocağından göçtü / dönülmez yolları seçti / şu mardin’li kara eşro*” (s.130). Geçimini sürdürebilmek için tarım işçiliği yaptığı anlaşılan Kara Eşro’nun sevdiği kızla evlenememesinin sebebi ise fakirliğidir: “*sarı toprağın bağına / mor kazmayı salladı da / bir kız gördü sevdalandı / gitti geldi istedi de / yoksul diye vermediler / gece gündüz ağladı da / yoksul diye vermediler / türküledi saz çaldı da*” (s.131). Birbirini seven iki insanın birlikteliğinin önündeki engelin yoksulluk olması, sosyal mekanizmada erkeği ve kadını belli kalıplara sokan anlayışa

dikkat çeker. İki kişi arasındaki aşkın evlenmeleri için yeterli görülmeyip paranın öncelenmesi, duygu ile ilişkili bir durumun maddeye dönüştürülmesidir ki bu da materyalist anlayışın tezahürüdür.

Benzer bir izleğin işlendiği “Evde Kalmış Kızın Türküsü”, 38 yaşına geldiği için sevdiği adamla evlendirilmeyen bir kadının başından geçenlerle ilgilidir. Kadının, sevdiğinin damat olduğu günkü duyguları üzerinden ilerleyen şiir, kadının yakarıları ile bir dış sesin ona cevabı şeklinde kurgulanır: “ağlama gül benzi yanağı pembe / ağlama mor çiğdem yahşi karanfil / o ne derin iççekiş / o ne inleyiş / ey gözleri gümüş yüreği lale / ben ağlamayım da kimler ağlasın / sevdiğim gidiyor güvey olmaya” (s.95). O yaşına kadar evlenmemesinin sebebi daha önce bir ayyaş, dört çocuklu bir adam ve açığız bir memur tarafından istenmesi ancak hiçbirine varmamasıdır. Şiir öznesinin içinde bulunduğu bu durum, toplumda kadınların konumu hakkında fikir verir: “ilk isteyen sarı kaytan bıyıklı / ayyaşım diyordu fotoğrafından / (..) / sonra bir bakkal bile istedi / ama dört bakacak çocuğu olan / (..) / bir cingöz memur istedi en son / küçücük evciğime göz koyan” (s.98). 38 yaşına kadar evlenmemesi, toplumun ona reva gördüğü hayatı tercih etmeyip karşı koymasından kaynaklanır. Ancak bu karşı koyuş, dik duruş, yaşı ilerlediği için sevdiği adama layık görülmemesi ile neticelenir: “ah şunu herkesler bilsin / otuzsekiz yaşımıdır bana kıyan / (..) / ah güzel değilsin demezlerdi de / çirkin değilsin derlerdi yalan” (s.97). Burada yine toplum yapısının kadının ve erkeğin birlikteliği, evliliği hakkındaki genel yargıları ve bu yargıların onları mutsuzluğa sürükleyişi ön plana çıkar.

“Bir Kız Kaçırma Türküsü”, kadınların aşk bahsindeki pasif ve ikincil konumlarına göndermede bulunur. “üç basamaklı merdivenden / kızı kaçırdılar gece / dalıp incecik belinden / (..) / geçti dereden gölgesi / ağlaya ağlaya uşak / boğuldu genzinde sesi / (..) / ay dikildi başlarına / hiç aman vermedi uşak / kızın kor gözyaşlarına / (..) / yanak titretti bıyığı / kız karşı durdu da uşak / sonra kısıldı çığlığı / (..) / boynu bükülü geldiler / sessizce ardarda uşak / bir küçük eve girdiler / (..) / unutuldu gitti sonra / ana eli öptü uşak / karıştı yedi çocuğa” (s.109-111) dizelerinde bir kızın âşığı tarafından kaçırılması ve göz yaşlarına, itirazlarına aldırış edilmeden onun karısı olması dile getirilir. “Şairin bu çerçevede ele aldığı kadın erkeğin kendisine yönelik geleneksel bakışını ortaya koyar. Kadın, sevmediği bir erkek tarafından zorla kaçırılmış ve onunla evlenmeye mecbur edilmiştir. Burada erkeğin, kadının hislerini ve geleceğini önemsemeyen kadına, kendi elleriyle biçtiği kaderi yaşatması söz konusudur.” (Ertuş, 2020: 49) Şiirin sonunda yer alan “ah kızı kızı / yazıklar kızı / ah kızı kızı / gül duvaksız” (s.111) dizeleri, kadının yarım kalmış hayallerinin ifadesidir. Telli duvaklı gelin olmak yerine zorla evlendirilip boynu bükük şekilde el öpmeye götürülen ve yedi çocuğa karışan kadının dramı, toplumsal düzende erkeğin istek ve arzularının nesnesi olarak konumlandırılışını gözler önüne serer.

Sonuç

“kırktan sonra sürer nice
yeter ki ozan türküce
yaman söyleye söyleye”

Yaşar Miraç'ın ilk yapıtı olan ve 1979'da yayımlanan *Trabzonlu Delikanlı*'daki şiirler 1971'de yazılmaya başlanır. Şairin, “ışıklı bir su gibi akacak şiire doğru aramızın ilk adımları” şeklinde nitelediği bu şiirlerin en dikkat çekici yanı bölgenin folklorundan beslenmesi, folklor öğelerinin toplumcu bir yorumla söze dönüştürülmesidir. Trabzon'un Çan, Uzunsokak, Çömlekçi, Yomra, Moloz, Faroz, Yoroz gibi mekânlarının yataklık ettiği; balıkçılık başta olmak üzere çöpçülük, at arabacılığı, bekçilik, bakkal, kahvecilik, sokak satıcılığı, seyyar satıcılık, marangoz gibi meslek gruplarına yer verilen; insanların gündelik yaşamlarından, aşklarından, sevdalarından, ayrılık acılarından, yoksulluklarından, geçim

mücadelelerinden kesitler sunulan ve evetle-, dönel, kugar, koytak, karayemiş, kıran, haçan, misir gibi yöreye özgü sözcükler ve deyişlerle bezenmiş şiirler bu yönüyle özgün bir yaşam ve kültür deneyine dayalıdır. Yazdıklarına türkü diyerek folklorik malzemeyi öncelediğini gösteren sanatkar, şiirlerinde toplumcu gerçekçiliğin bir özelliği olarak halk deyişlerini kullanır, halk ağzından kelimelere yer verir; özetle halkın dili ile söylemeyi tercih eder.

Türkçe Sözlük'te ve Derleme Sözlüğü'nde yer almayan çın kesil-, zırgan, levin levin dön-, sarsar-, sevdin; Derleme Sözlüğü'nde farklı anlamda kullanılan yiygi; Türkçe Sözlük'te ve Derleme Sözlüğü'nde bulunmayıp sapma yoluyla türetilen yazıç, çaşıl çaşıl, çata pata, erkenlik kelimeleri aracılığıyla sanatkarın dil haritasına katkı yaptığı görülür. Sözlüklerde bulunmayan ya da sözlüklerdeki anlamlarından farklı anlamda kelimeler kullanması; yerel ağız özelliklerine yer vermesi; dilsel sapma yoluyla yeni kelimeler türetmesi, alışılmış sözdiziminin dışına çıkması, standart yazı diline aykırı kullanımlara başvurması gibi hususlar sanatkarın daha derinlikli bir anlam arayışının yansımasıdır. Bu durum onun, Türkçenin zengin anlatım ve söyleyiş dünyasından yararlanma, dilin ifade olanaklarını ve açılımlarını genişletme, yeni anlam katmanlarına kapı aralayabilme çabası olarak da kayda değer önem taşır.

Yaşamdan alınmış konuların şiir dili ile söylendiği, şiire dönüştüğü eserde çalışıp çabaladıkları hâlde emeğinin karşılığını alamayan, yokluk içinde yaşamını sürdüren, sömürü tezgâhında geçim mücadelesi veren insan manzaralarından kesitler sunulur. Halktan insanların, işçilerin, yoksulların dünyasına ve onların zor koşullardaki yaşamlarına ayna tutulur. Haksızlık, adaletsizlik, yoksulluk, eşitsizlik temlerinin karşısında emek, mücadele, alın teri yüceltilir. Kurulu düzenin eleştirilip iyiye, doğruya olan özlemin dile getirildiği şiirlerde; bu atmosferin içinde, insanların yaşantısına dâhil olan görünüşleriyle beliren izlek ise aşk ve sevdadır. Kimi zaman yaşam mücadelesinin parçası, kimi zaman toplumsal düzenin kurbanı olarak ele alınan kadınların bu anlamda şiirlerin şahıs kadrosu içinde geniş yer tuttuğu görülür.

Kaynakça

- Aksan, D. (1995). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Armağan, B. (2019). *Türk Romanında İşçiler*. Basılmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Çetin, N. (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Yayınları.
- Doğan, M. H. (1980). Şiir-Türkü-Folklor ilişkileri Üzerine Düşünceler. *Milliyet Sanat Dergisi*, 2, 20-21.
- Eliuz, Ü. (2009). *Orhan Kemal ve Romancılığı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Eliuz, Ü. ve Armağan, B. (2020). Türk İşçi Romanlarında Öğretici/Rol Modeller ve Bilinçlenme Sürecine Katkıları. 5th International Scientific Research E-Congress Bildiriler Kitabı, 471-476.
- Eren, G. (2019). Marksist Sanat Anlayışı. *GSED*, 42, 107-117.
- Ertuş, A. (2020). Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Geleneksel Algıda Kadın. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:30, Sayı:2, 43-60.
- Kacıroğlu, M. (2016). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923-1940) Toplumcu-Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2, 27-71.
- Miraç, Y. (1979). *Trabzonlu Delikanlı*. İstanbul: Sanat Emeği Yayınları.
- Öksüz Güneş, E. (2021). Kemal Özer'in Şiirlerinde Aşkın Görünüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10/4, 1345-1360.
- Özünlü, Ü. (1997). *Edebiyatta Dil Kullanımları*. Ankara: Doruk Yayınları.

- Sağır, A. (2016). Söyleři: O Lacivert Ülkeye Kaçan Şair. Eriřim Linki: <https://www.birgun.net/haber/o-lacivert-ulkeye-kacan-sair-112055> (e.t. 20.04.2022).
- Tekin, Y. (2002). Türkiye'de İlk Sosyalist Hareket "İştirak Çevresi"nin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57, 4, 171-184.
- Tural, S. (2019). Toplumcu Edebiyat Bağlamında Eleştirel Gerçekçiliğın Türk Edebiyatına Uygulan(ama)ması. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 15, 160-166.
- TDK. (2009). *Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü C.I-VI*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, H. (2018). Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Yaşar Miraç Maddesi. Eriřim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yasar-mirac> (e.t. 24.04.2022).